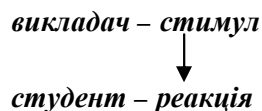

ДО ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ (Наукове повідомлення)

© Онищук О., 2009

Проблема ефективності викладання філософії особливо актуальна у технічних вищих навчальних закладах, оскільки вже стереотипно саме у них її роль зводиться до мінімуму, а то й взагалі нівелюється. Саме з такої позиції, а також в контексті інтеграції української освіти у загальноєвропейський освітній простір у межах Болонської системи, слід зауважити, що сьогодні намітився перехід від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань до уміння оперувати ними, від одноразової освіти до безперервної. «Навчання демократії громадянського суспільства на засадах нової філософії часто розглядають як забезпечення можливостей для самоосвіти студентів та учнів, під час якої вони можуть організувати набуття особистого досвіду, здобути знання й розвинути специфічні уміння щодо застосування демократичних процедур у майбутній професійній діяльності [1, с. 280]. У методологічному аспекті (треба наголосити, що методологія викладу відіграє одну з ключових ролей, адже, за словами Л. Ландау, метод є важливішим від відкриття, бо правильний метод дослідження приводить до нових, ще цінніших відкриттів) відходить біхевіористична модель педагогічної системи, коли весь процес навчання відбувався за умовною схемою:

Звичні методи так званого «кількісного навчання» без врахування індивідуальних особливостей студентів тепер стають гальмом на шляху розвитку. У психологічному аспекті механічна подача знань відкидається. Звідси виникає проблема впровадження оптимальних форм навчання для якісного засвоєння матеріалу. Тому актуальними стають концепції конструктивізму, соціал-конструктивізму та неопрагматизму [2], коли людина стає творцем власних знань, коли для себе виноситься лише необхідна і корисна інформація: «Все у світі буде таким, яким я його творю». Викладач може дати тільки процесуальні знання (наприклад, як опрацювати якусь теорію). «Відповідно до головних ідей сучасних філософських підходів до освіти, зокрема теорії конструктивізму, трансформаційні процеси у вищій школі спрямовані на забезпечення активної ролі студента як суб'єкта, керівника власного процесу навчання» [3, с. 4].

«Сучасна педагогічна освіта... покликана забезпечувати формування вчителя, здатного розвивати особистість учня в процесі спільної з ним діяльності, а не лише передавати йому комплекс окреслених програмою знань й умінь, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток і готового створювати оптимальні педагогічні умови для самостійного конструювання учнями власних знань» [4, с. 11]. Тому загальні тенденції в сучасній вищій освіті можна звести до таких положень:

- Освіта як безперервне навчання.
- Перехід від школи відтворення наукових знань до школи розуміння.
- Зміна функцій викладача – з носія інформації і знань він перетворюється на організатора і координатора навчального процесу.

- Зміна ролі самого студента – тепер він стає діловим партнером, який активно залучений у процес навчання і засвоєння знань: «Студент стає активним суб'єктом навчально-пізнавальної діяльності, якщо він усвідомлює її мету та свідомо регулює цей процес. Саме за такої умови діяльність впливає на його особистісне становлення й розвиток» [3, с. 5].

Виникає питання: яка ж роль філософії у цьому процесі? Найперше треба відзначити, що сьогодні актуальною бачиться пансофічна інтеграція знань, тобто наближення гуманітарних наук до природничих, поєднання інтелектуальних і духовних здатностей людини (парадокс нашого часу: «Освічених людей стає все більше, а інтелігентних все менше»). Тому, якщо визначати цілі викладання філософії, то, оскільки філософія є одночасно і світоглядом, і етичною системою, то головною метою її викладання є формування світогляду. Філософія – це формотворча основа світогляду. Якщо науки природничого штибу керують виробництвом засобів людської діяльності, то філософія керує виробленням цілей цієї діяльності, допомагає усвідомити та обґрунтувати їх, зрештою, покликана допомогти виявити себе і своє місце у колосальній сумі інформації і знань, що набуваються у вищому навчальному закладі, сприяти самотворенню власної особистості. “Філософія дає людині загальну орієнтацію у світі, допомагає їй знайти своє місце у ньому. Для цього вона, по-перше, допомагає кожній людині створити у своїй свідомості загальну картину світу і показати місце людини у космосі та місце кожної окремої науки в системі людського знання загалом; по-друге, повинна розглянути загальну структуру суспільства і особистості, тобто... дати їх принципову схему...; і по-третє, філософія повинна проаналізувати загальні закономірності відношення людини до світу” [5, с. 8–9]. Саме тому курс філософії необхідно розглядати як пропедевтику до будь-якої галузі знання. Кінцевою метою викладання філософії можна вважати всебічне формування особистості, адже головна мета вищої школи скерована на формування суспільства, перед нею стоїть соціальне замовлення. Тому студенти мають не лише засвоїти матеріал, а й виробити власні переконання в істинності певних висновків, які повинні стати елементами їхнього духовного світу.

У контексті вищевказаного виникає ще одне запитання: як досягти оптимальної і навіть максимальної ефективності викладання і засвоєння знань з філософських дисциплін? Спираючись на дослідження в галузі психології й педагогіки вищої школи, можна зробити певні узагальнення. Для підвищення ефективності викладання філософії слід враховувати найперше такі моменти:

1. Особливості розвитку студентів (хороша пам'ять, кмітливість, винахідливість, пошуки свого Я, неврівноваженість, зміна пріоритетів, втрата цікавості до навчання, самовпевненість, схильність до халяви тощо).

2. Сучасні вимоги до організації навчального процесу:

- розуміння навчання як когнітивного процесу, скерованого на розвиток мислення, критичної творчості;
- навчання як співвідношення нової інформації з набутим досвідом;
- створення психологічно-комфортного середовища;
- організація навчання як набуття власного досвіду (ефективність навчального процесу зростає, якщо студент сам відкриває інформацію і набуває власного досвіду в процесі оволодіння інформацією за схемою «інформація → знання → досвід»);
- диверсетивність (врахування своєрідності кожного студента);
- навчання стає цікавим, коли студент реалізує в ньому свої потреби (самоствердження, потребу в повазі, в належності до групи, потребу в успіху, безпеці (відчуття, що немає тиску з боку викладача, немає залякування іспитом чи модулями, принижень тощо), потребу в розвитку (тобто людина для себе знаходить і бере щось корисне)).

Викладач повинен підсилювати мотивацію студентів (мотивація повинна бути дієвою), зокрема, не зовнішню (наприклад, вчитися, щоб не йти в армію, або ж престижна робота, чи стипендія), а внутрішню, тобто чинники, які пов'язані із самим процесом навчання. Щоб підняти мотивацію, викладачеві необхідно зацентувати увагу на таких моментах: потрібно викликати позитивну значущість предмета для себе, себто розглядати предмет з проблемами; також орієнтуватися на сам процес навчання і на пізнання (за законом Хілгарда, міцність запам'ятовування матеріалу залежить від способу відтворення матеріалу: те, що людина обговорює

з іншими, вона запам'ятовує на 70 %, а те, що переживає сама чи реалізує в процесі активної діяльності, – на 90 %); активно використовувати заохочення студента шляхом створення посильних труднощів; не порівнювати студентів між собою; сприяти їхньому самовизначенню (надати вибір тем, заохочувати визначати і висловлювати особисту позицію щодо конкретних проблем); викладач власним ставленням до предмета і пропонованої проблематики має захоплювати студентів; звертати увагу на емоційність викладу матеріалу (використання жартів, аналогій, прикладів з життя, власне ставлення або ставлення науковців до проблеми, звертати увагу на образність мови) і, врешті, один з найголовніших моментів – це використання інтерактивних методик під час проведення занять.

Під інтерактивним навчанням розуміють такий процес, що ґрунтується на демократичних засадах, коли викладач і студенти є на одному рівні, а також на використанні методик, що дають змогу максимально спілкуватись. У такому контексті академік П. Капіца зауважив, що для того, аби учений своїми працями міг впливати на колективну роботу, потрібне особисте спілкування, живий обмін думками, дискусія. Тому найоптимальнішими шляхами впровадження вищезазначених методик у викладанні філософії є їх реалізація у формі семінарів, які покликані не тільки підвищити ефективність викладання філософії, а й докорінно змінити методологічні стереотипи викладачів. Найзагальнішими видами інтерактивних методик є такі:

- синектика (спільна пошукова метафорична діяльність з використанням домислів, хибних ідей, гіпотез, інтуїтивних рішень, персональних аналогій);
- дискусії (у формах конференцій, круглих столів, дебатів, судових засідань тощо);
- ситуаційні вправи;
- кейс-метод (розповідь з життя людини, у якій міститься проблема);
- проекти (інформаційні, дослідницькі, практичні, ігрові тощо) (докладніше дивитися: П'ятакова Г.П., Заячківська Н.М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі. Навчально-методичні матеріали. – Вип. 4. – Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – 2003. – 55 с.)

1. Mazurek R., Majorek C. *Poland: transformation of society and schooling* // Mazurek K., Winzer M. *Schooling around the world*. – Boston – New York, 2006. 2. Кошманова Т.С. *Розвиток педагогічної освіти у США (1960–1998 рр.)*. – Львів: Вид-во «Світ», 1999. – 486 с. 3. Равчина Т.В. *Теоретичні засади організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента у навчальному процесі* // *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. – 2008. – Вип. 24. – С. 2–13. 4. Кошманова Т.С. *Проблеми сучасної філософії освіти в Україні у контексті ідей конструктивізму* // *Педагогічна освіта в Україні і Польщі: реалії та перспективи: Збірник наукових праць / За ред. Д. Герцюка і Р. Кухи*. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, «Тріада плюс», 2008. – 348 с. 5. Сагатовский В.Н. *Вселенная философа*. – М.: Молодая гвардия, 1972. – 224 с.